

KEHITYKSELLINEN KIELIHÄIRIÖ TAI OPPIMISVAIKEUSKO LAPSEN TUNNE- JA KÄYTTÄYTYMISEN HÄIRION TAUSTALLA?

Päivi Lindholm

Tunne-elämän (socioemotionaaliset) häiriöt sisältävät mm. ahdistuneisuus- ja mielialahäiriöt ja näyttävät usein selkeiden ahdistuneisuuden tai mielialaoireiden ohella tai sijasta mm. erilaisina tunne- ja käyttäytymisen säätelyn pulmina ja käytösoireina, vaikeuksina kaverisuhteissa jne. Käytöshäiriöillä tarkoitetaan tavanomaisesta poikkeavaa uhmakkuutta tai toistuvaa tai jatkuvaa sääntöjä ja normeja rikkovaa käytöstä. Sekä tunne-elämän että käytöshäiriöoireiden taustalla voi olla erilaisia sekä geneettisiä että kasvuympäristöön liittyviä altistavia / kuormittavia tekijöitä.

Kielihäiriöiden ja oppimisvaikeuksien roolista merkittävänä taustatekijöinä tunne- ja käytösoireille on vahvaa tutkimusnäyttöä. Mm. kanadalaistutkimuksessa, jossa tehtiin laaja-alainen lastenpsykiatrinen ja kielenkehityksen kartoitus kaikille tietyllä aikavälillä lastenpsykiatrian yksikköön ohjautuneille (779 lasta) 4–14-vuotiaille lapsille, 58%:lla todettiin joko pelkästään tai muun häiriön ohella lähetteeseen johtaneen oirekuvan kannalta merkittävä kielellisen kehityksen häiriö. Heistä 37,5%:lla kielihäiriötä ei ollut tunnistettu ennen lähettämistä (Cohen 2001). Kotimaisessa seurantatutkimuksessa, jossa tarkasteltiin lapsuudessa todettujen oppimisvaikeuksien yhteyttä koulutukseen, työllisyyteen ja psyykkiseen hyvinvointiin aikuisiässä, lapsuuden oppimisvaikeuksien todettiin olevan yhteydessä mm. masennukseen, ahdistukseen ja työttömyyteen riippumatta oppimisvaikeuden tyypistä (Eloranta 2019). Miksi näin?

Kielenkehityksen häiriöt

Kieli kytkeytyy merkittäväällä tavalla kognitiivisiin ja psykososiaalisiin toimintoihimme. Kieli on suhteessa ajatteluun ja tämän myötä mm. tiedonkäsittelyyn, ongelmaratkaisuun, abstraktiin päättelyyn, muistiin, tarkkaavuuteen, toiminnanohjaukseen, tunne- ja käyttäytymisen säätelyyn. Kommunikaatiotaidot sisältävät äännejärjestelmän, sanavaraston ja merkitysten sekä kieliopin ja lauserakenteiden hallinnan ohella myös mm. kuuntelutaidot, kertomis- ja keskustelutaidot / kielen käyttötaidot, piilomerkitysten ja vertauskuvien tavoittamisen.

Kehityksellinen kielihäiriö (LI) tai Erityinen kielen kehityksen vaikeus (SLI) näyttävät vaikeutena omaksua ja käyttää kieltä (puhuttu kieli, viittomakieli, kirjoitettu kieli...) taustalla

puutteita ymmärtämisessä ja / tai tuottamisessa. Vaikeudet äännejärjestelmän omaksumisessa voivat heijastua lukemiseen, sanavaraston ja merkitysten omaksumisen pulmat vaikeuksiin kuvailevassa kielessä, lauserakenteiden pulmat vaikeuteen ymmärtää sivulauseita ja tulkita passiivimuotoja. Puutteelliset kuuntelutaidot voivat ilmetä vaikeutena kielellisen materiaalin muistamisessa ja ohjeiden noudattamisessa, puutteelliset kerronta- ja keskustelutaidot vaikeutena yhdistää ja ilmaista tapahtumia ja ajatuksia. Ongelmat kielen käyttötaidoissa (pragmatiikka) voivat näyttäytyä ongelmina paitsi keskustelussa, myös ongelmina tunneviestien tulkitsemisessa sekä puutteellisina sosiaalisten ongelmien ratkaisutaitoina. Pulmia on usein myös ei-kielellisessä kommunikaatiossa (mm. katsekontakti, eleet ja ilmeet).

Kielihäiriö voi tulla tulkituksi pelkästään psyykkiseksi ongelmaksi ja taustalla oleva merkittävä kielihäiriö jäädä tavoittamatta. Kielihäiriöön liittyen lapsi voi vaikuttaa uhmakkaalta ja aktiivisesti vastustaa tai kieltäytyä toimimasta aikuisen pyyntöjen mukaan. Lapsi voi olla herkästi toisten ärsytettävissä, syyttää erehdyksistään ja käytöksestään toisia tai oikeuttaa käyttöksensä vastineena toisten kohtuuttomiksi kokemiinsa vaatimuksiin. Lapsi voi turvautua toisten kiusaamiseen, uhkailemiseen tai pelotteluun ja tulla tulkituksi käytöshäiriöiseksi. Kielihäiriöön liittyvä käytös voi herättää ADHD-epäilyn, kun lapsi ei vaikuta kuuntelevan eikä kykene seuraamaan ohjeita alusta loppuun. Itsetunnon kolhut ja alakuloisuus / suru liittyen koettuihin toistuviin vaikeuksiin voi herättää huolen masennuksesta. Huoli suoriutumisesta tai osaamisesta voi näyttäytyä ahdistuneisuutena ja ahdistuneisuus voi olla ennakoivaa ennen tilanteita, joissa täytyy tavata ihmisiä, esiintyä tmv. Sosiaalinen (pragmaattinen) kommunikaatiohäiriö voi herättää sosiaalisen vuorovaikutuksen ja kommunikaation laadun erityispiirteisiin liittyen epäilyn autismikirjon erityispiirteisyydestä.

Lasten- ja nuorisopsykiatrian aineistoissa lapsilla ja nuorilla, joilla on psyykkisen diagnosoitavan häiriön ohella myös kielihäiriö, on todettu enemmän ongelmia muistissa ja koulumenestyksessä, enemmän ongelmia kertomis- ja keskustelutaidoissa, enemmän ongelmia tunteiden tunnistamisessa ja sosiaalisten tilanteiden ratkaisutaidoissa. Nuoruusikäisillä korostuvat vaikeudet sosiaalisissa tilanteissa: toisten ymmärtämisessä (kiusoittelu, huumori, sarkasmi, slang, kielikuvat) ja omien ajatusten ilmaisemisessa selkeästi. Kielihäiriöihin on liitettävissä ilman psyykkistä häiriötäkin kiusatuksi joutumista, yksinäisyyttä ja sosiaalista syrjäytyneisyyttä, ahdistuneisuutta, alakuloisuutta / surullisuutta itsensä riittämättömäksi kokemisesta, vaikeuksia tunteiden tunnistamisessa ja vaikeuksia sosiaalisissa tilanteissa.

Oppimisvaikeudet

Oppimisvaikeuksia ovat lukemisen ja kirjoittamisen häiriöt (LuKi-häiriö), laskemiskyvyn häiriö sekä monimuotoinen oppimiskyvyn häiriö tarkoittaen samanaikaista sekä lukihäiriön että laskemiskyvyn häiriön diagnoosikriteerien täyttymistä. Alakouluikäisistä suomalaislapsista n. 10% tarvitsee yksilöllistä tukea luki-taidoilleen ja luki-häiriön esiintyvyys väestötasolla on 2–4%. Laskemiskyvyn häiriön esiintyvyys on noin 5–7%, ja heistä noin puolella on myös laaja-alaisempia oppimisen ongelmia. Matematiikankin oppimisvaikeudet kytkeytyvät osin kielellisiin vaikeuksiin: matematiikan sana- ja käsitevaraston karttumisen edellyttää riittävää kielellistä kehitystä.

Oppimisvaikeudet voivat vaikuttaa laaja-alaisesti koulutyöhön ja oppimiseen, koulumenestykseen, ammatilliseen kouluttautumiseen ja myöhempään selviytymiseen työelämässä ja myös selviytymiseen perusarjessa. Oppimisvaikeudet vaikuttavat käsitykseen itsestä oppijana. Oppimisvaikeudet aiheuttavat usein huomattavaa kuormitusta lapselle / nuorelle itselleen, perheelleen ja lähiympäristölleen ja myös laajemmin yhteiskunnalle lisääntyneenä riskinä psyykkisiin ja sosiaalisiin ongelmiin. Erityisesti ilman riittävää tukea ja kuntoutusta oppimisvaikeuksiin liittyy merkittävä riski mm. itsetunto-ongelmille, mielialaongelmille, häiriökäyttäytymiselle ja vaikeuksille sosiaalisissa suhteissa.

Mitä reppuun?

Lasten ja nuorten sosioemotionaalisten ja käyttäytymisen oireiden ja häiriöiden taustalla voi olla kielellisiä ja / tai oppimisen ongelmia, jotka voivat jäädä tunnistamatta psyykkisen tai psyykkiseltä vaikuttavan oirekuvan hallitessa. Mielenterveyden ammattilaisen on tärkeä tunnistaa riski psykiatrisoivaan tulkintaan huomioimatta kielellistä ja / tai oppimisvaikeutta ja niiden edellyttämää tukea ja kuntoutusta. Kommunikaatiospecialistien on puolestaan tärkeä tunnistaa riski keskittyä kielelliseen ja oppimisvaikeuksien kuntoutukseen huomioimatta mahdollista psykososiaalisenkin tuen ja osassa tilanteita myös psykiatrisen diagnostiikan, hoidon ja kuntoutuksen tarvetta.

Kielihäiriö voi olla edelleen merkittävällä tavalla kielenkäyttötaitoihin tai sosiaaliseen kommunikaatioon ja myös sosioemotionaaliseen hyvinvointiin vaikuttava ja tukea edellyttävä, vaikka puheterapiatarvetta ei enää ole. Oppimisvaikeuksissa on tärkeä arvioida tarvetta jatkaa erityisopetusta ja psykososiaalista tukea myös nuoruusiän yli. Riittävä ja riittävän pitkään jatkuva

tuki edesauttaa itsetuntemuksen ja itsetunnon vahvistumista, arjessa selviytymistä ja ennustaa pitkän aikavälin elämäntyytyväisyyttä ja psyykkistä hyvinvointia.

KIRJALLISUUTTA

Cohen N (2001): Language impairment and psychopathology in infants, children and adolescents. Sage publication.

Eloranta A-K (2019): A follow-up study of childhood learning disabilities. Pathways to adult-age education and psychosocial wellbeing. Väitöstutkimus, Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-7948-5>

Lindholm P, Loukusa S, Paavola-Ruotsalainen L (2016): Puheen, kielen, motoriikan ja oppimiskyvyn kehityshäiriöt. Teoksessa Kumpulainen K, Aronen E, Ebeling H, Laukkanen E, Marttunen M, Puura K, Sourander A (toim.) *Lastenpsykiatria ja nuorisopsykiatria*. Duodecim.